

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Мақала туралы мәлімет

Конференция атауы	«Жастар және ғылым: бүгін мен болашағы» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы
Сборник	«Молодежь и наука: настоящее и будущее». Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых
Conference	The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «Youth and Science: Present and Future»
Өткізілген күні	7 сәуір 2025, Атырау
ISBN	978-601-262-587-5
Жинақтағы жариялану №	007
Жинақтағы беттері	28-32
ӘОЖ/УДК/UDC	ӘОЖ 338.1
Секция	Секция IV. I Жұмысшы кәсіптері-экономикалық өсу мен дамудың драйверлері // Рабочие профессии - драйверы экономического роста и развития
Автор(лар)	Айдынқызы Айзере
Мәртебесі	Студент
Ғылыми жетекші	Ғылыми жетекшісі, э.ғ.м., аға оқытушы Бактиярова А.Ж.
Мақала атауы	ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС СТАРТАПТАР ЖӘНЕ ЖҰМЫСШЫ КӘСІПТЕРІ ӨЗАРА БАЙЛАНЫС ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Ескерту: бұл бет сайтқа орналастыру және мақала PDF-ін сәйкестендіру үшін қосылды. Төменде жинақтағы мақаланың түпнұсқа беттері берілген.

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС СТАРТАПТАР ЖӘНЕ ЖҰМЫСШЫ КӘСІПТЕРІ ӨЗАРА БАЙЛАНЫС ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Айдынқызы Айзере

aizere.aidynkyzy@narxoz.kz

«Экономика және Менеджмент» мектебінің 2 курс студенті
Нархоз университеті, Алматы қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, э.ғ.м., аға оқытушы Бактиярова А.Ж.

Кіріспе. Шағын және орта бизнес (ШОБ) қазіргі экономикада өзіндік орнын айқындап, дамудың негізгі қозғаушы күштерінің бірі болып табылады. Бұл сектор нарықта жаңа қызметтер мен өнімдерді ұсыну арқылы ғана емес, сонымен қатар жұмыс орындарын құру, инновациялық идеяларды жүзеге асыру және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ету арқылы экономикалық өсуді қамтамасыз етеді. Әсіресе, стартаптар жаңа технологиялар мен инновациялық шешімдерді енгізу арқылы нарықта сұранысқа ие өнімдер мен қызметтер ұсынуға мүмкіндік береді. ШОБ стартаптары бизнес әлеміндегі жаңа кәсіпкерлік мүмкіндіктерін ашып, қоғамның экономикалық дамуына маңызды үлес қосады. Олар өз кезегінде жұмысшылар мен кәсіпкерлер үшін жаңа мүмкіндіктер тудырады.

Шағын және орта бизнес стартаптарының табысты болуы тек кәсіпкерлік қабілетке ғана емес, сонымен қатар жұмысшы кәсіптерінің кәсіби шеберлігіне де тікелей байланысты. Жұмысшы кәсіптерінің мамандарынан алынатын жоғары біліктілік пен тәжірибе стартаптардың болашақта нарықта бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Осылайша, шағын және орта бизнес стартаптарының дамуы мен жұмыспен қамтудың артуы арасында тығыз байланыс бар. Дегенмен, осы саладағы табысқа жету үшін жоғары деңгейде ұйымдастырылған еңбек ресурстары мен мамандардың кәсіби дағдылары маңызды рөл атқарады.

Зерттеу жұмысының мақсаты – шағын және орта бизнес стартаптары мен жұмысшы кәсіптерінің өзара байланысын зерттеу, олардың бір-біріне қосар үлесін анықтау және болашақта осы салалардың дамуы үшін қандай мүмкіндіктер мен перспективалар бар екенін көрсету.

Негізгі бөлім.

Шағын және орта бизнес стартаптары – нарықта жаңа идеялар мен инновацияларды жүзеге асыру арқылы өз орнын табуға ұмтылатын кәсіпорындар. Олардың басты ерекшелігі – дәстүрлі бизнес үлгілерінен айырмашылығы бар, жаңа технологиялар мен шешімдерді енгізу арқылы ауқымды нарықтарға шығуға талпынуы. Сонымен қатар, стартаптар экономиканың дамуына айтарлықтай үлес қосады, себебі олар жаңа жұмыс орындарын құрып, кәсіпкерлер үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Мұндай бизнестің табысты болуы көбінесе нарықтық жағдайларға бейімделу қабілетіне байланысты. Әсіресе, инновацияларды енгізу мен бизнес процестерін оңтайландыру саласында стартаптар маңызды рөл атқарады. Алайда, белгілі бір қиындықтар да кездеседі. Жоғары білікті мамандардың тапшылығы стартаптардың тиімділігін төмендетуі мүмкін. Осыған байланысты мемлекет тарапынан көрсетілетін қолдау бағдарламалары мен субсидиялар ерекше маңызға ие.

Шағын және орта бизнес стартаптары ел экономикасының өсуіне елеулі үлес қосуда. 2023 жылғы статистикаға сәйкес, Қазақстанда ШОБ 60% жұмыс орнын қамтып, жалпы ішкі өнімнің 30%-дан астамын құрайды. Бұл көрсеткіш ШОБ секторындағы компаниялардың инновациялық стартаптарға деген сұранысының артып келе жатқанын көрсетеді. Сонымен қатар, шағын және орта бизнес стартаптарының халықаралық нарыққа шығуы мен ұлттық экономикаға әсері айтарлықтай күшеюде. Мысалы, соңғы үш жылда Қазақстандағы стартап экожүйесі 25%-ға өсіп, инвестиция көлемі 2019 жылмен салыстырғанда екі есе артқан. Осылайша, стартаптар тек жаңашылдықты енгізу арқылы ғана емес, ел экономикасын дамытуда да маңызды рөл атқарады [1].

Кесте 1 - Шағын және орта бизнес секторының технологияларының рөлі

Көрсеткіш	мәні
Инновациялық шешімдер енгізу деңгейі	40% (ШОБ секторындағы инновациялар)
ШОБ стартаптары үшін жаңа технологияларды енгізу	30% (Жаңа технологиялар мен шешімдердің енгізілуі)
Экономикалық өсімдегі технологиялардың үлесі	5%-ға артты (ШОБ секторында технологиялар арқылы)
Ескерту [1] дереккөз негізінде автормен құрастырылған.	

Бұл кесте шағын және орта бизнес (ШОБ) секторындағы технологиялардың рөлін сипаттайды.

1. Инновациялық шешімдер енгізу деңгейі – ШОБ секторында инновациялар 40%-ды құрайды, бұл кәсіпорындардың жаңа технологияларды белсенді түрде енгізіп жатқанын көрсетеді.

2. ШОБ стартаптары үшін жаңа технологияларды енгізу – жаңа технологиялар мен шешімдердің енгізілуі 30%-ды құрайды, бұл саладағы стартаптардың технологиялық дамуға бейімділігін көрсетеді.

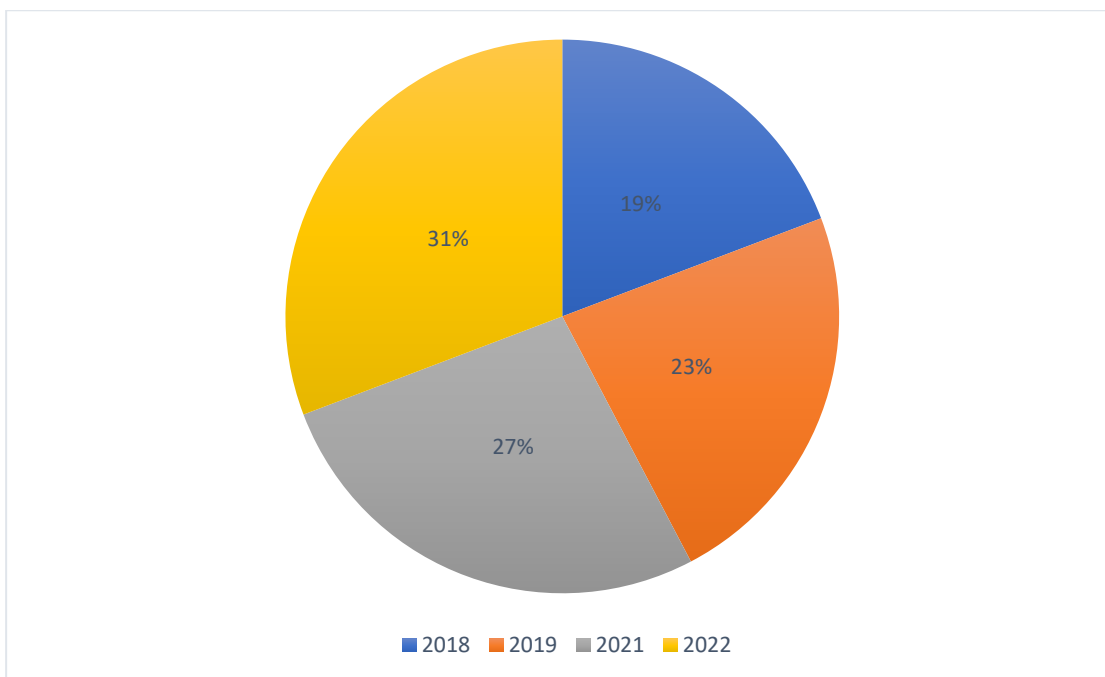
3. Экономикалық өсімдегі технологиялардың үлесі – ШОБ секторында технологияларды енгізу арқылы экономикалық өсім 5%-ға артқан. Бұл технологиялардың бизнес тиімділігіне тікелей әсер ететінін көрсетеді.

ЖҰМЫСШЫ КӘСІПТЕРІНІҢ РӨЛІ ЖӘНЕ МАМАНДАРДЫ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ

Шағын және орта бизнес стартаптарының табысты болуы тек кәсіпкерлік қабілетке ғана емес, сонымен қатар жоғары білікті мамандар мен кәсіби жұмысшылардың болуына да тікелей байланысты. Қажетті дағдылар мен сапалы жұмыс күші жетіспеген жағдайда, стартаптардың дамуы тежелуі мүмкін. Сондықтан, мамандардың біліктілігін арттыруға арналған бағдарламалар, тренингтер мен курстардың маңызы зор. Қазақстанда жұмысшы кәсіптерін дамыту және олардың біліктілігін арттыру мақсатында мемлекет түрлі субсидиялар мен қолдау бағдарламаларын жүзеге асыруда. Бұл шаралар, өз кезегінде, шағын және орта бизнеске қажетті мамандарды тартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жұмысшы кәсіптерінің біліктілігін көтеру ел экономикасының жалпы өсуіне оң әсерін тигізеді.

Жұмысшы кәсіптерінің біліктілігі Шағын және орта бизнес стартаптарының табысты болуына тікелей әсер етеді. Қазақстанда жұмысшы кәсіптерінің біліктілігін арттыруға бағытталған бағдарламалар соңғы 5 жылда 40%-ға артқан. Алайда, жоғары білікті жұмысшылардың тапшылығы әлі де маңызды мәселе болып қалуда. Қазақстанның еңбек нарығында білікті мамандардың тапшылығы 2022 жылы 30%-ға жетті, бұл стартаптар мен Шағын және орта бизнес кәсіпорындарының тиімді жұмыс істеуіне кедергі келтіреді [2].

Бұдан бөлек, мемлекеттік субсидиялар мен арнайы тренингтер, курстар арқылы жұмысшылардың кәсіби деңгейін арттыруға ықпал етіледі. Мысалы, соңғы екі жылда Шағын және орта бизнес стартаптары үшін мемлекеттік субсидиялар саны 50%-ға артты, бұл өз кезегінде жаңа жұмыс орындарының ашылуына және жұмысшы кәсіптерінің біліктілігінің артуына ықпал етті.[2]



[2]

Сурет 1 - Жұмысшылардың біліктілігін арттыруға қатысқандар саны, адам

Мәліметтер бойынша, жұмысшылардың біліктілігін арттыруға қатысқандардың саны жыл сайын өсіп келеді. 2018 жылы жұмысшылардың біліктілігін арттыруға қатысқандар саны 25% болды. Бұл кезеңде мемлекеттік қолдау бағдарламалары мен кәсіпорындар тарапынан жасалған алғашқы қадамдар өз әсерін тигізді. 2019 жылы көрсеткіш 30%-ға артты. Бұл кезеңде жұмысшы мамандардың біліктілігін арттыру бағытындағы бағдарламалардың тиімділігі жоғары болып, кәсіпорындар мен мемлекеттік органдардың ынтымақтастығы күшейді. 2021 жылы бұл көрсеткіш тағы да өсіп, 35%-ды құрады, яғни жұмысшылардың біліктілігін арттыруға деген қажеттілік арта түсті. 2022 жылы жұмысшылардың біліктілігін арттыруға қатысқандардың саны 40% жетті, бұл еңбек нарығы мен ШОБ секторындағы жоғары білікті мамандарға деген сұраныстың артқанын көрсетеді.

МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ШОБ СТАРТАПТАРЫНЫҢ ТАБЫСТЫЛЫҒЫ

Шағын және орта бизнес стартаптарының дамуы көбінесе мемлекеттік қолдаумен тығыз байланысты. Қазақстанда стартаптарды ынталандыру мақсатында әртүрлі мемлекеттік бағдарламалар мен субсидиялар ұсынылып, инвестициялар тартылуда. Әсіресе, бұл қолдау жоғары білікті мамандар мен инновациялық шешімдерді қажет ететін жобалар үшін аса маңызды. Мемлекеттің қолдауы стартаптардың жаһандық нарыққа шығуына және шетелдік компаниялармен серіктестік орнатуына оң әсер етеді. Шетелдік инвестицияларды тарту және халықаралық нарықта өз орнын қалыптастыру стартаптар үшін жаңа мүмкіндіктер ашып, олардың дамуына серпін береді.

Қазақстандағы Шағын және орта бизнес секторын қолдауға арналған мемлекеттік бағдарламалар мен субсидиялар тиімді нәтижелерге жетуде. 2022 жылы Шағын және орта бизнес мемлекеттік қолдау бағдарламаларының жалпы көлемі 250 миллиард теңгеден асты, бұл стартаптар мен кәсіпкерлер үшін жаңа мүмкіндіктер ашты. Сонымен қатар, стартаптардың шетелдік инвестициялар тартудағы ролі артқан. 2023 жылы Қазақстанның стартаптарына инвестиция тарту көлемі 35%-ға өсті. Мемлекеттік қолдау бағдарламалары, әсіресе, инновациялық технологияларды енгізетін кәсіпорындарға үлкен мүмкіндік береді. 2023 жылы еліміздегі стартаптар мен ШОБ-тің 40%-ы инновациялық шешімдер енгізу арқылы өз бизнесін кеңейтті, бұл экономикадағы жалпы өсу деңгейінің 5%-ын құрады.[3]

2 кесте - Қазақстан Республикасының Үкіметінің ШОБ секторын қолдаудағы белсенді шараларын және олардың экономиканы дамытуға қосқан үлесі

Көрсеткіш	Мәні
2021 жылы ШОБ саласына мемлекеттік қолдау көлемі 250 миллиард теңгені құрады	Бұл мемлекеттік бағдарламалардың ШОБ секторына тигізетін оң әсерін және стартаптарды қолдаудың маңыздылығын көрсетеді.
Мемлекеттік қолдау бағдарламалары арқылы 15 мыңнан астам жаңа кәсіпорын ашылды.	Бұл ШОБ саласындағы кәсіпкерлерді қолдау арқылы жаңа жұмыс орындарын ашуға ықпал етеді.
Жұмыссыздық деңгейі	5%-дан төмен (Жаңа жұмыс орындарының ашылуына байланысты)
Ескерту [3] дереккөздер негізінде құрастырылған.	

ПЕРСПЕКТИВАЛАР: ЖАҢА ЖҰМЫС ОРЫНДАРЫ ЖӘНЕ ИНВЕСТИЦИЯ ТARTУ

Шағын және орта бизнес стартаптары мен жұмысшы кәсіптерінің даму перспективалары өте кең. Болашақта жаңа жұмыс орындарының ашылуы, инвестициялар тарту және шетелдік компаниялармен серіктестік орнату сияқты бағыттарда үлкен мүмкіндіктер бар. Стартаптардың тұрақты дамуы мен нарыққа бейімделуі экономиканың тиімділігіне әсер етеді. Сонымен қатар, инновацияларды енгізу және өндірістік тиімділікті арттыру Шағын және орта бизнес секторындағы басты мақсаттар болып табылады. Жаңа жұмыс орындарының ашылуы және инвестициялар тарту арқылы экономиканы дамыту және халықаралық нарықта бәсекеге қабілетті болу мүмкіндіктері артады [4].

Қазақстандағы шағын және орта бизнес (ШОБ) стартаптарына инвестициялар тарту және жаңа жұмыс орындарының ашылуы экономиканың тұрақты дамуының маңызды көрсеткіштері болып табылады.

1. Мемлекеттік Қолдау Бағдарламалары: Қазақстан үкіметі Шағын және орта бизнес стартаптарын қолдау мақсатында бірнеше бағдарламаларды іске асыруда. Мысалы, "Бизнестің жол картасы 2020" бағдарламасы арқылы кәсіпкерлерге субсидиялар мен гранттар берілді.

2. Инвестициялар: Соңғы жылдары Қазақстанға шетелдік инвестициялар тарту бойынша жұмыстар жүргізілуде. Мысалы, 2022 жылы елге тартылған тікелей шетелдік инвестициялар көлемі 24 миллиард АҚШ долларынан асты. Бұл инвестициялар негізінен мұнай-газ, тау-кен және өңдеуші өнеркәсіп салаларына бағытталды. Алайда, соңғы жылдары IT және технологиялық секторларға да қызығушылық артуда.

3. Жаңа Жұмыс Орындарының Ашылуы: Шағын және орта бизнес секторындағы стартаптардың дамуы жаңа жұмыс орындарының ашылуына ықпал етеді. Мысалы, 2021 жылы ШОБ саласында 100 мыңнан астам жаңа жұмыс орны құрылды. Бұл көрсеткіш 2020 жылмен салыстырғанда 15% артық. 2022 жылы бұл көрсеткіштің тағы да өсуі күтілуде, өйткені жаңа жобалар мен кәсіпорындар ашылуда. [4]

4. Стартаптарға Қаржылық Қолдау: Қазақстанда стартаптарға арналған бірнеше қаржылық құралдар бар. Мысалы, "QazTech Ventures" ұлттық басқарушы холдингі стартаптарды қаржыландыру және қолдау бойынша бағдарламаларды іске асырады. Бұл ұйым стартаптарға гранттар, субсидиялар және басқа да қаржылық қолдау түрлерін ұсынады.

3 кесте - Инвестициялық климат және жаңа жұмыс орындарының ашылуы

Көрсеткіш	мәні
Шетелдік инвестициялар көлемі	24 миллиард АҚШ доллары (2022 жыл, тікелей шетелдік инвестициялар)
Жаңа жұмыс орындарының саны	100 мыңнан астам (2021 жылы ШОБ секторында жаңа жұмыс орындары)
Жұмыссыздық деңгейі	5%-дан төмен (Жаңа жұмыс орындарының ашылуына байланысты)
Ескерту [4] дереккөздер негізінде құрастырылған	

Берілген мәліметтерді талдай отыра, шағын және орта бизнес секторындағы жаңа жұмыс орындарының саны 100 мыңнан асты (2022 жылы): Бұл статистика 2022 жылы ШОБ саласындағы кәсіпорындардың дамуынан туындаған жаңа жұмыс орындары санының артуын көрсетеді. Сонымен қатар, Қазақстанға 2022 жылы 24 миллиард АҚШ доллары көлемінде инвестициялар тартылды, бұл еліміздің инвестициялық климатын жақсартып, шетелдік және ішкі инвесторларды тартып, жаңа жобалар мен жұмыс орындарының ашылуына мүмкіндік берді.

Қорытынды және ұсыныстар

Шағын және орта бизнес стартаптары мен жұмысшы кәсіптерін дамыту бойынша ұсынылатын бірнеше шаралар бар.

- Жұмысшы кәсіптерінің білім деңгейін арттыру - жұмысшы мамандарға арналған арнайы оқу курстары мен тренингтер өткізу арқылы оларды жаңа технологиялар мен өндірістік процестерге бейімдеу қажет.

- Инвестициялық климатты жақсарту-Қазақстанда шетелдік және ішкі инвестициялар тарту процесі жақсы деңгейде, бірақ салықтық жеңілдіктер мен субсидияларды ұлғайту стартаптардың дамуын жеделдетуге ықпал етеді. Сонымен қатар, халықаралық деңгейде танылған инвесторлармен байланыс орнату маңызды.

- Шетелдік тәжірибені қолдану-Қазақстандық стартаптар шетелдік инвесторлармен, бизнесмендермен және серіктестермен жұмыс істеуге дайын болуы тиіс. Бұл олардың бизнес моделін жетілдіріп, халықаралық нарықта бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Қорытындылай келе, шағын және орта бизнес стартаптарының дамуы экономикаға тікелей әсер етіп, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Осы сектордың мемлекеттік қолдау бағдарламалары мен субсидиялар стартаптарға өз жобаларын жүзеге асыруға, нарықта өз орындарын табуға және бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жұмысшы кәсіптерінің сапасы мен дағдыларының жоғары болуы жұмыс орындарының көптігі мен сапасын арттыруға ықпал етеді. Инвестициялар тарту, әсіресе шетелдік инвестициялар, ШОБ стартаптарының дамуына және әлемдік нарыққа шығуына жаңа мүмкіндіктер ашады. Бұл бағыттағы жұмыстар Қазақстанның экономикалық өрлеуіне үлкен үлес қосып, сыртқы нарықтарда бәсекеге қабілеттілікті арттырады. Стартаптар арқылы жүзеге асырылған инновациялық жобалар өндіріс тиімділігін арттырып, экономикалық өсуді жеделдетуге көмектеседі. Әрине, бұл процестердің тиімділігі мемлекеттік саясат пен қолдаудың тұрақтылығына, сондай-ақ кәсіпкерлердің бастамаларына байланысты. Стартаптардың табысты болуы үшін жүйелі жұмыс істейтін экожүйе қажет, ол мемлекеттің қолдауын, инвестицияларды және білікті мамандарды біріктіреді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. ШОБ секторында жаңа технологиялардың рөлі: Ғылыми зерттеу және талдау / М.Н. Ахметов, А. Жайлау, Алматы: Нархоз университеті, 2022.

2. Молдабекова, А.Қ., Құдайбергенова, Б.М. Қазақстандағы жұмысшы мамандардың біліктілігін арттыру бағдарламалары. – Астана: Білім, 2018.

3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің ШОБ саласына қатысты мемлекеттік қолдау бағдарламалары: Талдау және болашақ жоспарлары / Ә. Бекмұхамедов, А. Молдабекова. – Алматы: Қаржы, 2021.

4. Қайырбекова, А.Ж. Инвестициялық климат және жаңа жұмыс орындарының ашылуы: Қазақстандағы жағдай мен болашақ бағыттары. – Алматы: Экономикалық даму, 2021